

Předsudky a stereotypy

Anotace:

Jde o úvodní aktivitu k porozumění předsudkům, stereotypům, se kterými se v životě setkáváme, a vlastnímu místu ve společnosti. Aktivita je směřována k tomu, aby si žáci uvědomili, s čím se ztotožňují, jak sami nazírají svět a společnost, a uvědomili si, že lidé mohou mít na stejnou věc různé pohledy. Žáci pracují s tím, jak vnímají referenční skupiny, jejichž jsou součástí, a jak jsou tyto skupiny vnímány okolím. Uvědomí si, jak příslušnost ke skupině ovlivňuje jejich pohled na svět a zda a jak je možné korigovat svoje jednání na základě pochopení sebe sama.

Předkládanou aktivitu je vhodné navázat na aktivitu o identitě jedince a následně zařadit aktivitu „Definice diskriminace“ (viz www.vychovakrespektu.cz.)

Aktivita se skládá ze tří částí, které je možné použít také samostatně: **1. Co máme společného, v čem se lišíme, 2. Skupiny, do kterých patřím, 3. Předsudky a stereotypy – teoretická část**

Vzdělávací cíle:

na konci lekce budou žáci

- schopni určit skupiny, ke kterým přísluší;
- schopni pojmenovat skupiny, do kterých je řadí ostatní;
- schopni najít charakteristiky, se kterými se nejvíc ztotožňují;
- schopni najít charakteristiky, kterými se prezentují ostatním;
- rozumět mechanismům vzniku předsudků;
- vědět, jak předsudky u sebe rozeznat a jak s nimi pracovat, aby nevedly k diskriminaci.

Cílová skupina: žáci 7. až 9. ročníků ZŠ, žáci SŠ

Časová dotace: 60 minut pro tři části dohromady

Pomůcky: pracovní listy, tužka, barevné fixy (dataprojektor, prezentace), pro realizaci potřebujeme dostatečný prostor, ve kterém se žáci mohou volně pohybovat (první část lekce) a zapisovat si (druhá část).

Metodické zařazení, použité metody a techniky: aktivizace (přecházení mezi skupinami), myšlenková mapa, brainstorming, řízená diskuse, výklad, reflexe.

Návrh průběhu lekce:

1. Začněte lekci krátkým úvodem. Například v tomto smyslu:

Tématem této lekce jsou předsudky a stereotypy. Abychom mohli předsudky a stereotypy pochopit, potřebujeme vědět, kdo jsme, kam patříme a jak to ovlivňuje náš pohled na svět. Pojdme se podívat, co máme společného a v čem se třeba lišíme. Každý máme své zájmy, koníčky, patříme do nějakých skupin, setkáváme se s ostatními, vůči něčemu se vymezujeme a něco přijímáme, někam patříme a někam bychom chtěli patřit. Některé věci máme společné s hodně lidmi, některé jen s málo a v něčem jsme výjimeční. Když se podíváte na svou třídu, o někom toho víte hodně, o někom málo a někom možná vůbec nic. O někom si možná myslíme, že o něm víme úplně všechno a jsme překvapení, když zjistíme něco, co jsme vůbec netušili.

2. V aktivitě **Co máme společného, v čem se lišíme** rozdělte prostor třídy na dvě části – buď pomyslně, nebo můžete hranici nakreslit křídou, případně vyznačit papírovou lepicí páskou.

Vyzvěte žáky, pro které platí výrok, aby přešli do Vámi označené poloviny třídy. Ostatní, pro které výrok neplatí, zůstávají na místě.

Poznámka: Jedná se o variantu aktivity "Místa si vymění ti, kteří...". Jelikož cílem předkládané aktivity je uvědomění si, že jsem členem více referenčních skupin, volíme verzi, kdy jsou proměnlivé skupiny jasně rozeznatelné.

Abychom zajistili bezpečné prostředí, začínáme bezkonfliktními otázkami směřovanými k aktuální náladě, zájmům a postupně přecházíme k více specifickým tématům (lze naformulovat výroky zaměřené na cíle, kterých chce pedagog/lektor dosáhnout). Z navrhovaných výroků vyberte, co se pro danou třídu hodí, nebo přidejte otázky vlastní.

- kdo se dnes těšil do školy
- kdo měl na vysvědčení jedničku z matematiky
- kdo byl vyznamenán
- kdo je jedináček
- kdo má dva a víc sourozenců
- kdo dělá sport
- kdo dělá kolektivní sport
- hraje na hudební nástroj
- hraje počítačové hry
- kdo si myslí, že je v tom dobrý
- o kom ostatní říkají, že je v tom dobrý

- kdo má psa
- kdo má kočku
- kdo byl v Africe
- kdo je ve skautu
- kdo má vysokoškolsky vzdělané rodiče
- kdo bydlí v jiném městě, než se narodil
- čí rodiče se nenarodili dál než 50km od města, kde bydlíte
- alespoň jeden z rodičů se nenarodil v ČR
- čí příbuzní žijí v jiné zemi než v ČR
- mluví s příbuznými jiným jazykem než česky
- kdo nemá doma o vánocích stromeček
- kdo kamarádí s někým z jiného etnika
- kdo má mezi kamarády Vietnamce
- kdo má mezi kamarády Roma
- kdo žil v jiné zemi než ČR
- kdo plánuje jít studovat na vysokou školu
- kdo je zamilovaný
- kdo v některém bodě lhal

3. Poté se žáci vrátí do kruhu a v krátké **reflexi** se jich ptejte:

- Jak se v aktivitě cítili?
- Byly pro ně některé otázky nepříjemné?
- Dokázali ve všech případech odpovědět? Byla odpověď jednoznačná?
- Byli překvapeni, s kým se ocitli ve skupině?
- Dověděli se něco nového o sobě? O ostatních?

4. Následuje další část – **Skupiny, do kterých patřím**, při které si žáci uvědomí, jakým způsobem je referenční skupina formuje a ovlivňuje. Začít tuto část aktivity můžete takto:

V předchozí aktivitě jste si mohli uvědomit, jak proměnlivé jsou skupiny, kterých jste součástí. Příslušnost ke skupině ovlivňuje náš vztah k ostatním členům skupiny i k jiným skupinám. S lidmi ze skupiny sdílíme (alespoň některé) společné hodnoty. Skupiny, jejichž jsme členy, může spojovat společný původ, společné zájmy, společné aktivity, stejný vkus, stejné oblečení nebo společná historie. Tyto skupiny ovlivňují to, kým se sami cítíme být, jaké máme životní zkušenosti a jakým způsobem posuzujeme svět kolem sebe.

Dále pokračujeme metodou **myšlenkové mapy**. Každý žák bude potřebovat svůj papír, tužku a barevné pastelky či fixy.

Zadání:

Doprostřed čistého papíru napište své jméno. Nakreslete čáru od svého jména ke slovu, které popisuje libovolnou skupinu lidí, jíž jste členem. Každou skupinu můžete dále rozvést. Pokračujte, dokud list papíru nebude zaplněn alespoň 10 různými slovy spojenými s vaším jménem. Doplňte, kam vás zařazují jiní, i když vy sami se s tou skupinou neztotožňujete, pokud taková skupina existuje.

5. Když žáci zapsali na svůj papír alespoň deset různých skupin, vyzvěte je, ať barevně podtrhnou. Stejná skupina může být označena více barvami.

Zelená:	Kterých skupin jste členy od narození?
Žlutá:	Která členství jste získali časem? Přemýšlejte: Kdy a proč? Vybrali jste si je, nebo jste do nich byli zařazeni?
Červená:	Která členství prožíváte intenzivně, jsou pro vás důležité?
Černá:	Skupiny, do kterých jste zařazováni jinými, aniž byste o to příliš stáli nebo s tím souhlasili. Které, pokud ano? Proč?
Modrá:	Vyberte skupinu, za jejíž „dobro“ (bezpečí, úspěch apod.) cítíte osobní odpovědnost a byli byste ochotni zbavit se kvůli ní osobního pohodlí.

6. Reflexe

Zeptejte se žáků, jestli:

- Bylo jednoduché napsat deset skupin, kterých jsou členy? Měli skupin víc než deset nebo byl pro ně problém skupin tolik?
- Podle čeho vybírali skupiny, jejichž jsou členové?
- Hlásí se hrdě k zapsaným skupinám, nebo o nich spíše nemluví?
- Znají všechny členy zapsaných skupin?
- Jaké skupiny jsou pro ně tak důležité tolik, že by byli ochotni pro ně něco udělat? Proč?
- Jsou to spíše skupiny, které si vybrali, nebo skupiny, kam patří na základě toho, kým jsou (Češi, ženy, členy své rodiny, žáci školy)?
- Mohou přestat být členy všech skupin? Proč ano, proč ne? Mohou odejít sami nebo je může skupina vyloučit? Jak by je ovlivnilo, kdyby přestali být členy některých skupin? Bylo by to stísnující nebo osvobozující?

7. Část **Předsudky a stereotypy:**

Požádejte žáky, aby si vybrali ze skupin, do kterých patří, dvě a připsali jí tři vlastnosti, které ji podle nich charakterizují. Shodují se tyto vlastnosti s charakteristikami, které by jim připsali lidé, jež nejsou členy skupiny? Pokud ne, jaké by to byly vlastnosti? Dopište.

Požádejte žáky, aby přemýšleli nad důvody:

- Proč se liší vlastnosti, které skupině připisujete vy, od těch, které jim připisují jiní?
- Na základě čeho přiřazujeme vlastnosti jiným lidem nebo skupinám? Důvody, které žáci uvedou, zapisujte na tabuli/flipchart.

Důvody rozřídte do kategorií:

- Vzhled, způsob, jakým mluví (*co vidím a slyším, dotýčný se obléká městsky, sportovně, nemoderně*)
- Zkušenosti (*vlastní nebo cizí; stalo se mi ...*)
- Co o někom víme (*je Slovák, má vysokou školu, hraje fotbal, jezdí na tábory, sportuje, (ne)bydlí v ..., pochází z ..., má toto zaměstnání ...*)

- Bylo to v médiích (*v novinách, v časopise, v televizi, na internetu, ve Wikipedii*)
- Co se říká (*všichni to vědí, souhlasí s tím, myslí si to; říkala to paní učitelka, maminka, paní Nováková*)
- Chybějící doplňte:

8. Předchozí aktivita nás přivedla k tomu, že jednotlivci nebo skupiny lidí nahlízejí sama sebe často jinak, než jak je nazírá okolí. Posuzování ostatních na základě kusých informací bez souvislostí nebo zpráv vytržených z kontextu vede **ke vzniku stereotypů a předsudků.**

Požádejte žáky, aby definovali stereotypy a předsudky a uvedli, jak se liší. Zapisujte na tabuli/flipchart.

Zeptejte se, jak a proč předsudky vznikají?

Informace shrňte a doplňte.

Stereotypy a předsudky

Jak vlastně dochází ke vzniku předsudků a stereotypů? Předsudky a stereotypy jsou způsobem vnímání a zpracování informací z okolí, které slouží k tomu, abychom mohli snadněji fungovat a nemuseli uvažovat o všech jednotlivostech, jež děláme, (například nepřemýšlíme, jak se posadit, jak se dostat do školy či zaměstnání, kde je třída a kdo jsou naši spolužáci či kolegové. Většinou nepřemýšlíme o tom, co je to za věc, která se otevře, my do ní nastoupíme a pak z ní zase vystoupíme na jiném místě, kam nás dopravila – tj. autobus, tramvaj.)

Když se s něčím nebo někoho vidíme, zařadíme ho do některé z mnoha **kategorií**, která ho zařadí do některé skupiny, odlišné od ostatních (okrouhlé, hranaté, černé, bílé, muž, žena). Na základě našich pozorování, zkušeností nebo vědomostí, které máme, tyto vlastnosti zobecňujeme – **generalizujeme, to znamená**, že vlastnosti, které pozorujeme u malého vzorku (věcí nebo lidí), připisujeme celé skupině. Díky těmto zkušenostem můžeme jednat stereotypně – a to v nejlepším smyslu tohoto slova. Můžeme se rozhodnout, co uděláme ráno po probuzení, kterým autobusem / tramvají pojedeme do školy, jak se chovat ve třídě. Běžné **stereotypy** jsou navyklé vzorce chování, které opakujeme ve

vztahu k lidem, věcem, událostem. Stereotypy samy o sobě mají neutrální zabarvení, neobsahují hodnocení. Stereotypy mohou vzniknout na základě vlastní zkušenosti, nebo jsou utvářené informacemi, které získáváme prostřednictvím jiných osob nebo médií. Mohou však získat silný emocionální náboj, tento je většinou iracionální, nezdůvodněný a často nezdůvodnitelný. Pokud je tento náboj negativní, dá se mluvit o předsudku.

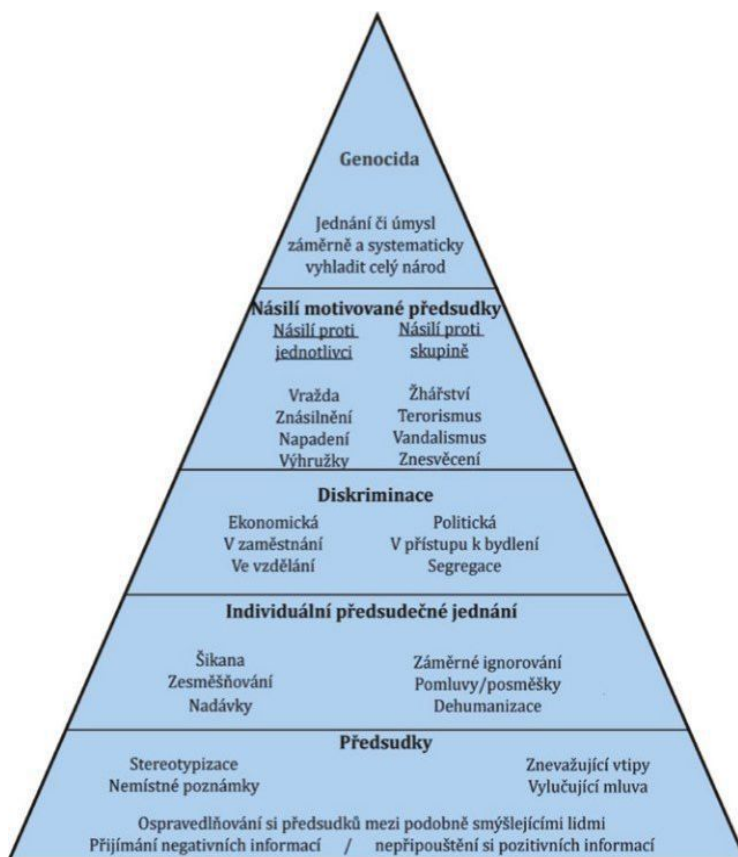
„**Předsudek** je fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu. Člověk, který má předsudky, nezvažuje při posuzování druhých žádná alternativní vysvětlení. Výsledek jeho interpersonálního hodnocení je dopředu určen nějakou libovolnou vlastností toho druhého.“ (Nicky Hayes; Základy sociální psychologie, Praha 2009, s. 121.)

Předsudky většinou nejsou vyvolány jednáním konkrétního člověka, ale jde o reakci na jeho příslušnost k nějaké skupině nebo toho, že my ho do této skupiny přiřadíme. Stává se, že naše jednání na základě předsudků uráží nebo dokonce veřejně ponižuje člověka, aniž by dal k tomu on sám nějaký podnět. Nemusí se jednat o přímý útok nebo urážku, může jít o nenápadnou poznámku, která se traduje tak často, že si její negativní náboj ani neuvědomujeme.

Předsudky vznikají na základě nejrůznějších charakteristik jednotlivců a skupin. Nejčastějším zdrojem předsudků je etnicita, národnost či rasa, věk nebo pohlaví, náboženství, profesní skupina, fyzický vzhled, postižení/handicap, sexuální orientace, ekonomická situace, jazyk nebo dialekt používaný jedincem či skupinou, místní příslušnost. Zdrojem předsudků se může stát jakákoliv charakteristika, ale třeba i pomluva, fáma, hoax.

Předsudky a stereotypy vůči jiným lidem se stávají základem nepochopení a zdrojem konfliktů mezi různými skupinami. Následně jsou zdrojem netolerantních postojů. Jejich správným zhodnocením a pochopením je možné podobným konfliktům předejít.

Pokud s druhými jednáme na základě svých předsudků, vede to k mnoha nedorozuměním, ke ztrátě kontaktu mezi různými skupinami. Následující diagram ukazuje, k čemu mohou předsudky, pokud si je neuvědomujeme, vést.

podle Zuzany Schreiberové, MKC, Praha

Jak se svými předsudky naložit?

Zevšeobecňování, tedy i myšlení ve stereotypech, můžeme jen těžko opustit, pomáhá nám řešit nové i komplikované situace. Měli bychom si ale tohoto procesu být vědomi. Měli bychom dokázat své stereotypy měnit. Měli bychom si být vědomi toho, že je nějaký náš soud předsudkem, a umět se na situaci podívat kriticky.

Závěr: Je v pořádku mít stereotypy a dokonce i předsudky. Problém vzniká až ve chvíli, kdy na základě předsudků jednáte. V lepším případě to může vést k nepříjemným nedorozuměním, ale pokud jste v pozici, kdy můžete o něčem rozhodovat, například koho přijmete do sportovního klubu, pozvete na výlet nebo třeba koho přijmete do zaměstnání, vaše jednání na základě předsudků bude pravděpodobně nespravedlivé a může být diskriminační.

9. Reflexe:

Otázky k reflexi:

- Stalo se vám, že jste někoho předem odsoudili a pak se ukázalo, že vaše předpoklady byly nesprávné?
- Stalo se vám, že se k vám někdo nezachoval hezky, protože si myslel něco, co nebyla pravda? Jak jste na to reagovali? Vysvětlilo se to?
- Uvědomujete si předsudky, které sami máte?
- Co můžete dělat, abyste s jinými lidmi nejednali na základě svých předsudků?